

САНОАТ КОРХОНАЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА БОШҚАРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

БОБОМУРОДОВ НАСРИДДИН ҲАСАНОВИЧ

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби тингловчиси

Иқтисодиётнинг глобаллашуви ва рақамлаштири кўламини кенгайтириш бир шароитда бозордаги ўзгаришларга, ташқи ва ички бозор талабларига тезкор мослаша оладиган саноат тармоқларини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади. Миллий саноат тармоқларининг барқарор ривожланиши аҳолининг турмуш фаровонлигини ошишга олиб келади.

Замонавий шароитларда миллий иқтисодиёт юз бераётган таркибий ўзгаришлар шуни кўрсатадики ЯИМни шакллантиришда саноат улуши 2000 йилда 14,2 фоизни ташкил этган бўлса, 2015 йилда 24,3 фоизни ва 2021 йилда 29,1 фоизга етган. Бугунга келиб саноат маҳсулоти ишлаб чиқариш умумий ўсиш суръатининг 70 фоиздан ортиқроғини юқори қўшилган қийматга эга бўлган ишлаб чиқаришга йўналтирилган саноат тармоқлари ташкил этади.

Саноат тармоқлари ривожланишининг бугунги кун ҳолати таҳлили ушбу соҳада рақобатнинг изчил ўсиб бораётганлигидан гувоҳлик беради. Бугунги кунда нафақат замонавий ишлаб чиқариш технологияларига эга бўлган, балки улардан самарали фойдаланишни таъминлай оладиган корхоналаргина кескин рақобат шароитида бозорда яшовчанлик қобилиятига эга бўлишлари мумкин. Бу эса истеъмолчиларга йўналтирилган маҳсуло ишлаб чиқаришнинг қайишқоқ мослашувчан тизимларини қўллашни талаб этади.

Ҳозирги вақтда инновацион фаолиятконцепциясини муваффақиятли қўллаш ушбу муаммоларни ечимини илмий асоланган ҳолда ҳал этишни талаб қилади. Кўпгина иқтисодчиларнинг фикрига кўра замонавий ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишни инновацион фаолиятсиз тасаввур қилиб бўлмайди. У қўлланилмаган тармоқ ёки соҳа эса ўз-ўзидан ривожланишдан ва юксалишдан орқага қолаверади.

Турли саноат тармоқларни ривожлантириш стратегияларини тадқиқ этиш унинг ўзига хос умумий муаммоларни аниқлашга олиб келди

Буларга:

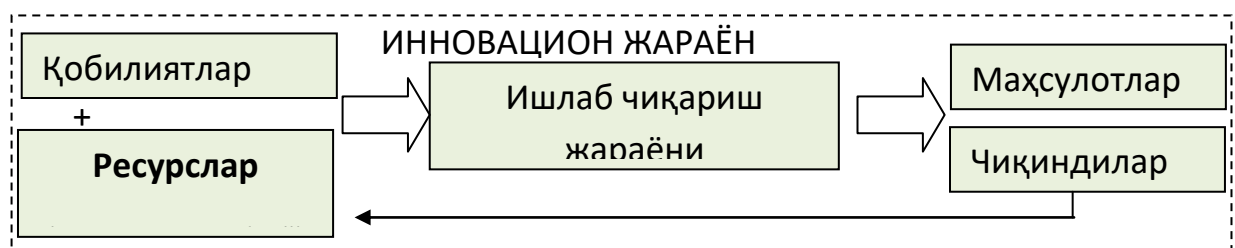
- техника ва технологик жиҳозларнинг маънан ва жисмонан эскириши;
- инновацияларни татбиқ этишжа малакали етук кадрларнинг етишмаслиги;

- йирик ишлаб чиқариш соҳаларида импортга қарамликнинг юқорилиги;
- соҳада инновацияларни рағбатлантирувчи меъёрий- ҳуқуқий базанинг номукамаллиги;
- маҳсулот ишлаб чиқариш ва уларни сотишда инновацион ташкил этувчиларнинг паст даражаси.

“Ҳар қандай турдаги инновацияларни ишлаб чиқиш ва жорий этишнинг мақсади фаолият самарадорлигини оширишга имкон берадиган рақобатдош устунликларни олиш деб ҳисобланиши мумкин, бу охир-оқибат кўшимча молиявий ресурсларни олишда ифодаланади. Рақобат устунлигининг манбалари нафақат жозибадор бизнесга муваффақиятли инвестицияларда, балки корхона раҳбарларининг мавжуд ресурслардан тўғри фойдаланиш қобилиятида ҳам ётади” .

Моддий ва номоддий ресурслар ва юқори малакали ходимлар фаолиятининг ўзаро бирлашуви асосида инновацион маҳсулот яратилади ва уни ишлаб оммавий ишлаб чиқариш мумкин бўлади (1-расм).

“Ресурсни маҳсулотга айлантириш қобилиятидан фойдаланиш яқуний маҳсулотга уларнинг уюшган ўзаро таъсири натижасида пайдо бўладиган фойдаланиш қийматининг маълум бир улушини кўшишга олиб келади. Бу қобилиятлар компетенциялардир. Қобилиятлар - бу корхона ихтиёридаги ресурслардан маълум фойда олиш имконини берувчи қобилият, тажриба, билим.” .

1-расм. Саноат корхоналарида инновацион жараёнларнинг кечиши

Умуман олиб қараганда инновациялар илмий тадқиқот ва бошқа соҳалардаги янгиликлар ҳамда харажатларни тежашни таъминловчи ёки уларни тежаш мақсадида шароитлар яратувчи ҳар қандай такомиллаштиришга даҳлдор жабҳа ҳисобланади. Бозорда тобора кучайиб бораётган рақобат шароитида саеноат корхоналарининг муваффақиятини уларнинг инновацион маркетинг ва менежмент фаолияти ҳамда уларнинг дастурлари самарадорлиги белгилаб беради.

Шуни алоҳида қайд этиш керакки, саноат маҳсулотларига бўлган истеъмолчилар эҳтиёжини қондириш бўйича ишалаб чиқариш жараёни турлитуман усул ва ҳар-хил ишлаб чиқариш воситалари кўмагида бажарилиши мумкин. Бунда энг муҳими асосий воситалар турини, техник ва технологик ускуналарни тўғри танлаш, уларнинг оқилона мутаносибликда бўлишини таъминлаш ҳамда ишлаб чиқариш жараёнини самарали ташкил этишга эътибор қаратилади. Булар ўз навбатида саноат корхонаси ва унинг маҳсулотлари рақобат устунликларини таъминлашда инновацион восита сифатида намоён бўладилар.

“Инновацион фаолият” ва “инновацион лойиҳалар” тушунчалари ўзаро боғлиқдир. Ривожланаётган рақобат шароитида анъанавий ривожланиш стратегиялари керакли фойда бермай, узоқ муддатли рақобатдош устунликларни таъминлайдиган инновацион стратегияларга зарурият туғилади. Инновацион лойиҳанинг моҳияти ва унинг асосий хусусиятлари ҳақида турли хил фикрлар мавжуд. Инновацион лойиҳаларнинг муҳим жиҳатлари риск, юқори даражадаги ноаниқлик, лойиҳанинг алоҳида босқичлари натижалари ўртасидаги аниқ ифодаланган муносабатлардир. Лойиҳани ҳаётий циклнинг фазаларига мос равишда тузилишга асосланиб, кўшимча равишда инновацион ғояни асослаш босқичи, шунингдек инновацияни амалга ошириш ва тижоратлаштириш босқичини киритиш таклиф этилади. Лойиҳаларни бошқариш назариясида асосий ва интеграциялашган функциялар аниқланб, уларнинг мазмуни мақолада келтирилган инновацион лойиҳанинг ўзига хос хусусиятларини акс эттирадиган изоҳлашни талаб қилади. Инновацион лойиҳа бизнеснинг ядросини ташкил этувчи барча бошқарув тизимларига таъсир кўрсатганлиги сабабли, лойиҳани амалга ошириш жараёнида таркибий ўзгаришлар ва зиддиятларни камайтириш чораларини режалаштириш зарур.

Лойиҳаларни бошқаришда уни ташкил этиш ва амалга оширишнинг комплекс асослари ҳар қандай лойиҳа капитал маблағ сарфини талаб этишига асосланган ҳолда инвестицион лойиҳаларни шакллантириш билан

тавсифланади. Шу билан бирга, лойиҳаларнинг ўзига хослигини ва ушбу соҳани бошқаришнинг ўзига хос хусусиятларини ақс эттириш заруратини муҳим деб ҳисоблаймиз.

Инновацион лойиҳа - бу яқуний инновацион фаолиятнинг техник-иқтисодий асослари, ҳуқуқий ва ташкилий асосларини ўз ичига олган лойиҳадир.

Ўзгариш кўлами муаммонинг мураккаблигини ва режалаштирилган ўзгаришларни бошқаришни олдиндан белгилаб беради.

Ҳар қандай лойиҳа сингари инновацион лойиҳалар ҳам мураккаб ва жамланган йирик, яхлит вазифалар тўпламидир. Лойиҳа мақсадларининг асосий тўплами ташкилий, бошқарув, ижтимоий-маданий, техник ва технологик жиҳатлар бир-бири билан тўлдирадиган ва ўзаро таъсир қиладиган янги бошқарув услубини белгилайди. Лойиҳа фақатгина унинг объектини эмас, балки келажакдаги фаолият объекти атрофидаги барча алоқаларнинг ҳам ўзаро уйғунлашган тизимини назарда тутди.

Ҳар қандай лойиҳанинг чегаралари мавжуд бўлиб, у мураккаб, риск билан боғлиқ бўлиб, янги, динамик, стратегик аҳамиятга эга, аниқ мақсад билан яратилади. Шу асосда, лойиҳалар инновацияларни яратиш вазифаларига айнан мос бўлган ташкилот шакли деган хулосага келиш мумкин. Асосан, лойиҳаларни қуйидагиларга бўлиш мумкин: ташқи ва ички гуруҳлар қатнашадиган ташқи лойиҳалар; фақат корхона ходимлари ишлайдиган ички лойиҳалар; концептуал лойиҳалар ва амалга ошириш учун лойиҳалар.

Инновацион лойиҳаларни амалга оширишнинг турли хил вариантлари ишлаб чиқилган. Улар ечимларни топиш ва сифатини сезиларли даражада яхшилашга ёрдам беради. Концептуал лойиҳа натижаларига кўра, лойиҳани амалга ошириш учун зарур бўлган қарор қабул қилинади. Табақлаш бўйича фарқлаш лойиҳани ишлаб чиқишда асосий мезондир. Мураккабликни баҳолаш учун қуйидаги мезонларни таклиф қилишади: турли хил иш пакетлари (хужжатлар); пакетли тармоқдан фойдаланиш; банд бўлган ишчи гуруҳларнинг сони; лойиҳани амалга оширишда хатарларни ҳисобга олиш; янгилик; вақти ва муддати; ресурслардан фойдаланиш.

Лойиҳани бошқариш асосан лойиҳаларни режалаштириш, назорат қилиш, бошқариш ва ташкил этиш, шунингдек, лойиҳа гуруҳини мувофиқлаштириш ва бошқариш сифатида тушунилади.

Лойиҳанинг мақсадини белгилаш босқичи ғоянинг ривожланиш босқичи ҳисобланади. Дастлаб мақсад ва вазифалари аниқланиб, лойиҳани амалга ошириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилади. Бу ерда эксперимент ўтказиш жойи, ахборотни излаш, мунозаралар ва бошқалар муҳимдир. Лойиҳанинг тайёргарлиги давомида қуйидагилар турли хил интенсивлик билан амалга оширилади: таҳлил, концепция, лойиҳалаш, ривожланиш. Ушбу концепция лойиҳа ишининг кўламини аниқ кўрсатади. Ушбу босқичда бозор таҳлиллари олиб борилади, муқобиллар ва вариантлар таклиф этилади ҳамда гуруҳларда муҳокамалар ўтказилади. Лойиҳа гуруҳлари таҳлили стратегик лойиҳаларни бошқариш учун ҳам амал қилади.

Ушбу ёндашув нафақат маҳсулот яратилишининг горизонтини ва бозордаги имкониятларини кенгайтиради, балки уни амалга ошириш имкониятларини ҳам оширади. Янги маҳсулотнинг ривожланиши ҳар доим қимматроқ бўлгани учун, концепциянинг бутун жараённинг асоси эканлигини ва шунга мос равишда субсидиялашни ёдда тутиш керак. Молиялаштириш диққат билан ҳужжатлаштирилиши керак.

Инновациялар иқтисодий табиатига кўра маҳсулот ва хизматлар бозорида таклиф этиладиган янгиликларнинг илмий-техник талабларга нисбатан устуворлиги билан тавсифланади. Киритилаётган инновация янги технологик жараёнларга тааллуқли бўлса ундан олинadиган иқтисодий наф бозорда сотиш орқали олинади. Инновацияларни киритган тадбиркор патент ёки лицензиялар билан ўз ҳуқуқий манфаатларини ҳимоя қилади. инновацион лойиҳани амалга оширишнинг муҳим босқичларидан бири сифатида қараш лозим.

Агар ўзгаришлар устувор хатти-ҳаракатлар, мезонлар ва бошқарув элементларига нисбатан янги талабларни талаб қилса, қаршилик юзага келади. Шунинг учун, қаршиликни камайтириш чораларини кўриш лозим. Лойиҳалар доирасида инновацияларни бошқариш мақсадни аниқроқ шакллантириш ва белгиланган вазифаларни ҳал қилишда керакли ходимларни жалб қилиш туфайли қаршиликни камайтириш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг "Инновацион фаолият тўғрисида" ги Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик палатаси, 07/24/2020 йил, ЎРҚ-630 сон.
2. Ўзбекистон Республикасининг 25.05.2000 й. 69-II-сон "Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида"ги Қонуни (Янги таҳрири, ЎЗР 02.05.2012 й. ЎРҚ-328-сон Қонуни билан тасдиқланган).
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги "Ўзбекисто-2030" Стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги Фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022йил, ПФ-60 сонли "2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида" ги Фармони.